

Területi Statisztika

Közzététel: 2021. október 1.

A tanulmány címe:

Ungvár nemzetiségi és vallási változásai 1914 és 1944 között, az Ungvári Kir. Görög Katolikus Líceum és Kántor-tanítóképző Intézet példáján

Szerzők:

Rombai Tibor

<https://doi.org/10.15196/TS610505>

Az alábbi feltételek érvényesek minden, a Központi Statisztikai Hivatal (a továbbiakban: KSH) Területi Statisztika c. folyóiratában (a továbbiakban: Folyóirat) megjelenő tanulmányra. Felhasználó a tanulmány, vagy annak részei felhasználásával egyidejűleg tudomásul veszi a jelen dokumentumban foglalt felhasználási feltételeket, és azokat magára nézve kötelezőnek fogadja el. Tudomásul veszi, hogy a jelen feltételek megszegéséből eredő valamennyi kárért felelősséggel tartozik.

- 1) A jogszabályi tartalom kivételével a tanulmányok a szerzői jogról szóló 1999. évi LXXVI. törvény (Szt.) szerint szerzői műnek minősülnek. A szerzői jog jogosultja a KSH.
- 2) A KSH földrajzi és időbeli korlátozás nélküli, nem kizárólagos, nem átadható, térítésmentes felhasználási jogot biztosít a Felhasználó részére a tanulmány vonatkozásában.
- 3) A felhasználási jog keretében a Felhasználó jogosult a tanulmány:
 - a) oktatási és kutatási célú felhasználására (nyilvánosságra hozatalára és továbbítására a 4. pontban foglalt kivétellel) a Folyóirat és a szerző(k) feltüntetésével;
 - b) tartalmáról összefoglaló készítésére az írott és az elektronikus médiában a Folyóirat és a szerző(k) feltüntetésével;
 - c) részletének idézésére – az átvevő mű jellege és célja által indokolt terjedelemben és az eredetihez híven – a forrás, valamint az ott megjelölt szerző(k) megnevezésével.
- 4) A Felhasználó nem jogosult a tanulmány továbbértékesítésére, haszonszerzési célú felhasználására. Ez a korlátozás nem érinti a tanulmány felhasználásával előállított, de az Szt. szerint önálló szerzői műnek minősülő mű ilyen célú felhasználását.
- 5) A tanulmány átdolgozása, újra publikálása tilos.
- 6) A 3. a)–c.) pontban foglaltak alapján a Folyóiratot és a szerző(ke)t az alábbiak szerint kell feltüntetni:

„Forrás: Területi Statisztika c. folyóirat 61. évfolyam 5. számában megjelent, Rombai Tibor által írt, Ungvár nemzetiségi és vallási változásai 1914 és 1944 között, az Ungvári Kir. Görög Katolikus Líceum és Kántor-tanítóképző Intézet példáján c. tanulmány”

- 7) A Folyóiratban megjelenő tanulmányok kutatói véleményeket tükröznek, amelyek nem esnek szükségképpen egybe a KSH, vagy a szerzők által képviselt intézmények hivatalos álláspontjával.

Ungvár nemzetiségi és vallási változásai 1914 és 1944 között, az Ungvári Kir. Görög Katolikus Líceum és Kántor-tanítóképző Intézet példáján

Ethnic and religious changes in Uzhhorod between 1914 and 1944, using the example of the Royal Greek Catholic Lyceum and Cantor-Teacher Training Institute in Uzhhorod

Rombai, Tibor

Debreceni Egyetem Történelmi és
Néprajzi Doktori Iskola
E-mail: tiber13@meta.ua

A tanulmány a vizsgált időszakban folyamatosan működő Ungvári Kir. Görög Katolikus Líceum és Kántor-tanítóképző Intézet példáján párhuzamosan ismerteti a XX. század első felében Ungvár lakosságát érintő nemzetiségi és vallási változásokat. A népszámlálási adatok (1910, 1921, 1930, 1941) és az iskolai értesítők által nyújtott forrásanyag feldolgozásával a szerző kimutatja azokat a nyelvi, nemzetiségi és vallási változásokat, amelyek a két világháború közötti időszakban mentek végbe.

Az iskolai értesítők egy része eltűnt vagy megsemmisült, ezért igen fontos a kántortanítóképzőben végbement – elsősorban a Trianon utáni években a hatalomváltások által előidézett – változások lokális szintű felvázolása. A forrásanyag egy része magyarul, ruszinul és szlovákul állt rendelkezésre, összefüggésben a hatalomváltásokkal, 1918-ig csak magyarul jelentek meg az iskolai értesítők.

A kutatás három fő időszakra osztható fel:

1. 1914–1918: az I. világháború ideje, amikor Ungvár még az Osztrák–Magyar Monarchiához tartozott.

2. 1919–1938: Kárpátalja, azon belül Ungvár a Csehszlovák Köztársaság kötelékébe került.

3. 1938–1944: az első bécsi döntés utáni időszak, amikor Kárpátalja rövid időre ugyan, de visszakerült Magyarországhoz.

Mindhárom időszak magán viselte azokat a változásokat, amelyeknek lenyomatai fellelhetők a kutatáshoz felhasznált statisztikai adatokban.

Kulcsszavak:

Ungvár,
iskolai értesítő,
nemzetiség,
vallás,
trianoni békeszerződés

Using the example of the Greek Catholic Cantor-Teacher Training Institute in Uzhhorod, which was continuously operating in the period under study, the study describes the national and religious changes that affected the population of Uzhhorod in the first half of the 20th century. Using the census data (1910, 1921, 1930, 1941) and the source material provided by the school reports, the author shows the linguistic, ethnic and religious changes that took place in the period between the two world wars.

Some of the school reports have been lost or destroyed, so it is important to outline the changes that took place in the cantor-teacher training school at local level, especially in the years after Trianon, when power changed. Some of the source material was available in Hungarian, Ruthenian and Slovak in connection with the changes in power, and until 1918 the school reports were published only in Hungarian.

The research can be divided into three main periods:

1. 1914–1918: the period of World War I, when Uzhhorod was still part of the Austro-Hungarian Monarchy.

2. 1919–1938: Transcarpathia, including Uzhhorod, was part of the Czechoslovak Republic.

3. 1938–1944: the period after the first Vienna decision, when Transcarpathia was briefly returned to Hungary.

All three periods were marked by the changes that are reflected in the statistical data used for this research.

Keywords:
Uzhhorod,
school report,
nationality, religion,
Treaty of Trianon

Bevezetés

A mai Kárpátalja területe a történelmi Magyarország 6 vármegyéből jött létre. A trianoni békeszerződés értelmében 1920-ban Bereg, Máramaros, Szabolcs, Szatmár, Ugocsa és Ung vármegye egy része Csehszlovákia fennhatósága alá került (Hajdu 2020), Podkarpatszka Rus néven. Az 1938. évi első bécsi döntés értelmében Kárpátalja 1944-ig ismét Magyarországhoz tartozott (orosz szóhasználat szerint 1942-től Kárpát-Ukrajna, 1944-től Kárpátontúli Ukrajna). Az 1945. június 29-én

aláírt szovjet–csehszlovák szerződés értelmében a terület Szovjetunióhoz került (KSH 1996, 11. old.) 1991-től pedig a független Ukrajna része, egyike az ország 24 megyéjének.

A rendszeres – 1880-ban, 1890-ben, 1900-ban és 1910-ben lebonyolított – népszámlálások átfogóan jellemzik Kárpátalja nemzetiségi és vallási megoszlását. A csehszlovák korszakban két, Kárpátaljára is kiterjedő országos népszámlálást tartottak, 1921-ben és 1930-ban. Az első bécsi döntés után csak 1941-ben került sor magyar népszámlálásra. 1946-ban írták össze a megye népességét, amikor Kárpátalja már a Szovjetunióhoz tartozott (Molnár–Molnár 2005, 8. old.). A felsorolt népszámlálások értékes forrásként szolgálnak az Ungvár magyar lakosságát Trianontól kezdve egészen a II. világháború végéig érintő nemzetiségi, vallási és nyelvi változásokról. A népszámlálások történeti háttérének felvázolása után áttérhetünk Ungvár lakosságának nemzetiségi és vallási hovatartozásának feltérképezéséhez, az említett népszámlálási adatokat összehasonlítva az Ungvári Kir. Görög Katolikus Líceum és Kántor-tanítóképző Intézet iskolai értesítőinek a tanulókat jellemző statisztikai kimutatásaival. A statisztikai adatok objektív értékeléséhez az Osztrák–Magyar Monarchia megszűnése előtt tartott 1900. és 1910. évi népszámlálásokat vettük alapul.

Ungvár nemzetiségi megoszlása az 1900. és az 1910. évi népszámlálás adatai alapján

Kutatásomhoz forrásnak a Központi Statisztikai Hivatal (KSH) kiadványait használtam fel, annak megértéséhez, hogy hogyan hatottak a politikai változások a népesség nemzetiségi és vallási megoszlására Kárpátalján. Természetesen nem lehet kihagyni Molnár József és Molnár D. István közös kutatását (2005), melyben kitérnek az I. világháború után végrehajtott magyarországi és csehszlovákiai népszámlálásokra. Kárpátalja XX. század folyamán több államhoz is tartozott, ezért a kutatók kritikusan közelítenek azon népszámlálások adataihoz, amelyek Kárpátalját is érintették más államok kötelékében. Érdemes megemlíteni, hogyan is jellemezték a kutatók Kárpátalja nemzetiségi megoszlásának fontosabb részleteit a trianoni időszak előtt: „A megye többségi nemzete a tárgyalt időszak egészében az ukrán (korábbi szóhasználatlaltal ruszín) volt. Az ukránok lélekszáma az összlakosságéhoz hasonlóan folyamatosan nőtt. A növekedés mértéke a tárgyalt időszak egészét tekintve meghaladta a teljes népességét, ami az ukránok arányának közel 20%-os (59,8-ről 78,4%-ra) emelkedését eredményezte 1880 és 1989 között. A kárpátaljai magyarság a megye mai területén a népszámlálások kezdete óta a második legszámosabb nemzet. Lélekszámában azonban, az össznépességén belüli arányához hasonlóan, az összeírások tanúsága szerint jelentős, eltérő irányú változások történtek. 1880-ban magyarok alkották Kárpátalja mai területén a lakosság több mint egynegyedét. Ez az arány egészen 1910-ig, a Trianon előtt lebonyolított utolsó magyar népszámlálás időpontjáig folyamatosan nőtt, ekkorra meghaladva a 30%-ot.” (Molnár–Molnár 2005, 10. old.) A szerzők szerint ennek a növekedésnek az oka valójában a következő lehetett: „A növekedés motorja az

asszimiláció volt, bár a számlálóbiztosok esetleges túlbuzgóságát, mint az államalkotó nemzet kimutatott számarányát növeli a hibalehetőséget, ez esetben sem zárhatjuk ki” (Molnár–Molnár 2005, 10. old.). Természetesen ez az ok a többi vizsgált népszámlálásnál is fennállhatott.

Az I. világháború alatt is folyamatosan működő Ungvári Kir. Görög Katolikus Líceum és Kántor-tanítóképző Intézet tanulóinak nemzetiségi is vallási összetétele lényegében nem változott. Az 1916/1917-es iskolai tanév statisztikai kimutatása alapján a görögkatolikusok voltak a legtöbben (66,8%), akiket a római katolikusok (15,1%), a reformátusok (5,6%) és a zsidók (8,2%) követték. A nemzetiség nem volt feltüntetve, a nyelvhasználat ellenben igen, amiben az első helyen a magyar, második helyen a ruszin nyelv szerepelt. Többen pedig két nyelven is beszéltek (1. táblázat).

1. táblázat

A tanulók általános statisztikai adatai, 1916/1917-es iskolai tanév

General statistics on students, school year 1916/1917

Megnevezés	Létszám, fő
Az év elején	232
Az év végén	205
Kimaradt	24
Nem vizsgázott	3
Meghalt	–
Magántanuló	7
Haditanfolyamon részt vett	18
Hadbavonult	15
Vallás szerint, az év elején	
Görögkatolikus	155
Római katolikus	35
Református	9
Ágostai református	4
Zsidó	19
Egyéb	10
Anyanyelv szerint, az év elején	
Magyar	175
Ruszin	25
Tót	14
Egyéb	18

Forrás: az Ungvári Kir. Görög Katolikus Líceum és Kántor-tanítóképző Intézet iskolai értesítője az 1916/1917-es iskolai tanévről, Kaminszky (1917) 41–48. old.

Az 1900. és 1910. évi népszámlálások között Kárpátalja népességszáma 602 774 főre nőtt. A magyarok és a németek száma és aránya is növekedett, 1910-re a magyarok 184 789-en (30,66%), a németek 63 561-en (11,54%) voltak. Az oroszok

(ruszinok) száma 334 755 volt, így továbbra is nagy arányt, 55,54%-ot képviseltek az össznépeességben (KSH 1996, 14. old.).

Az 1910. évi népszámlálás az utolsó volt az Osztrák–Magyar Monarchia történetében. Ungvár lakosságának vallási adatai szerint a római katolikusok aránya 32,40, a görögkatolikusoké 26,44% volt (2. táblázat). Ungvár lakosságának 80,32%-a magyar volt, a második helyen a tótok voltak 7,20%-kal, a harmadik helyen pedig a németek 6,80%-kal, utánuk következtek a ruthének 3,79%-kal, a szerbek, az oláhok és a horvátok száma elenyésző volt (3. táblázat).

2. táblázat

**Ungvár lakosságának létszáma és megoszlása vallás szerint,
az 1910. évi magyar népszámlálás adatai alapján**

Number and distribution of the population of Uzhhorod by religion,
based on data from the 1910 Hungarian census

Vallás	Létszám, fő	Megoszlás, %	Vallás	Létszám, fő	Megoszlás, %
Latin szertartású katolikus	5 481	32,40	Görögkeleti	44	0,26
Görög szertartású katolikus	4 473	26,44	Unitárius	8	0,05
Református	1 368	8,09	Izraelita	5 305	31,36
Ágostai hitvallású evangélikus	240	1,42	Összesen	16 919	100,00

Forrás: KSH (2000) 32. és 33. old.

3. táblázat

**Ungvár lakosságának létszáma és megoszlása nemzetiség (anyanyelv) szerint,
az 1910. évi magyar népszámlálás adatai alapján**

Number and distribution of the population of Uzhhorod by nationality
(mother tongue), based on data from the 1910 Hungarian census

Nemzetiség (anyanyelv)	Létszám, fő	Megoszlás, %	Nemzetiség (anyanyelv)	Létszám, fő	Megoszlás, %
Magyar	13 590	80,32	Horvát	10	0,06
Német	1 151	6,80	Szerb	7	0,04
Tót	1 219	7,20	Egyéb	278	1,64
Oláh	23	0,14	Összesen	16 919	100,00
Ruthén	641	3,79			

Forrás: KSH (1996) 38. és 39. old.

**Ungvár nemzetiségi és vallási megoszlása Csehszlovákia
kötelékében, az 1921. és az 1930. évi népszámlálás alapján**

Az Osztrák–Magyar Monarchia megszűnése és a trianoni békeszerződés teljesen átalakította Kárpátalja, azon belül pedig Ungvár lakosságának nemzetiségi összetételét. Ungvárra összpontosító kutatásomban párhuzamot vontam a Kárpátalját és Ungvárt érintő népszámlálások, valamint az Ungvári Kir. Görög Katolikus Líceum

és Kántor-tanítóképző Intézet adatai között. Kárpátalján az újonnan létrejött Csehszlovákia kötelékében két népszámlálás is volt: az 1921. és az 1930. évi, amelyeket a csehszlovák jogszabályok szerint hajtottak végre. A magyar népszámlálások során elsősorban a népesség anyanyelvét mérték fel, 1880-ban megkülönböztetve a magyar, német, szlovák, román, rutén, horvát-szerb, egyéb hazai és külföldi anyanyelvű lakosságot, valamint a beszélni nem tudókat. 1910-ben elkülönítették a horvát és a szerb anyanyelvűeket, és bevezették az egyéb anyanyelvűek összesített kategóriáját. Az 1941. évi magyar népszámlálás a cigány, a jiddis és a bunyevác-vend anyanyelvűek csoportját is említette (KSH 1996, 12. old.). A csehszlovák népszámlálások a lakosság nemzetiségének vizsgálatában a csehszlovák, az orosz, a német, a magyar, a zsidó, a jugoszláv, a román, a lengyel és az egyéb nemzetiségeket szerepeltették.

Csehszlovák nemzetiségűnek a cseh és a szlovák anyanyelvű, orosz nemzetiségűnek pedig a rutén, az ukrán, a fehérorosz és a kisorosz etnikai lakosságot tekintették. A zsidó nemzetiség anyanyelvi lehatárolását az idevonatkozó jogszabályok nem említették. Kárpátalja népességének településenkénti etnikai struktúráját tehát magyar, rutén, német és egyéb kategóriák szerint különböztették meg. A ruténok ily módon azonosok voltak a csehszlovák statisztikai forrásokban szereplő orosz etnikum megjelölésével. Az egyéb rovatban található a csehszlovák, a zsidó, a román, a lengyel és az egyéb nemzetiségű állampolgárok együttesen, valamint az idegen, rendezetlen állampolgárságú személyek (KSH 1996, 12. old.).

Az 1921. februári csehszlovák népszámlálás adatai szerint a mai Kárpátalja területének népességszáma nőtt az 1910. évihez képest, ami Kárpátalja nemzetiségi összetételének jelentős változásával járt együtt. Hiába nőtt a népesség lélekszáma, azonban nagymértékben visszaesett a magyarok száma: „111 052 főre, ami az összlakosságnak mindössze 18,1%-a.” (Molnár–Molnár 2005, 16. old.) Ennek oka lehetett az I. világháború vagy az aktív kivándorlás, ami a háború előtti időszakban is igen intenzíven folyt. Természetesen ez a folyamat nemcsak magyarokat érintette, hanem Kárpátalja egyéb nemzetiségeit is. Megnövekedett 1920 után az anyaországba áttelepültek száma is. Popély Gyula (1989, 55. old.) tanulmányában említette: „Ilyen volt például a magyar közalkalmazottak és a magyar értelmiségiek egy részének Magyarországra való távozása.” Molnár D. István (2013, 39. old.) ezt a folyamatot azzal magyarázta, hogy Kárpátalján maradt magyaroktól megtagadták a csehszlovák állampolgárságot, ezért őket külföldinek nyilvánították, természetesen így nem kerülhettek be a hivatalos statisztikába. Kárpátalján az idegen, rendezetlen állampolgárságúak száma meghaladta a 2 033 főt (Popély 1989, 55. old.). Az ukránok száma ekkor 372 278 volt (60,9%), a zsidóké 80 117 (13,1%). A csehszlovákok száma közel a háromszorosára, 19 632 főre (3,1%) nőtt, ami a cseh nemzetiségű hivatali, valamint vezető réteg betelepülésével és nem a születések számával magyarázható (KSH 1996, 15. old.).

Érdemes kiemelni Popély Árpád munkáját is (2003), melyben kiemeli mindazon tényezőket, amelyek a magyarok számának csökkenéséhez vezettek, igaz, hogy elsősorban a Felvidéket érintő intézkedéseket vizsgálta. Felsorolta azokat a módszereket,

amelyeket a csehszlovák államigazgatás alkalmazott a népszámlálások során. Sorra vette a népszámlálások módszertanában bekövetkezett azon változásokat, amelyek hozzájárultak a statisztikai kimutatásokban a magyarok számának csökkenéséhez. Felhívta a figyelmet az 1921. évi csehszlovák népszámlálás azon sajátosságaira is, amelyek a Csehszlovákiához hozzácsatolt területek nemzetiségi arculatának átalakításához vezettek. Az 1920. február 29-én elfogadott 122/1920 sz. alkotmánytörvény értelmében a kisebbségeknek csupán azokban a bírósági járásokban, illetve községekben biztosította nyelvük hivatalos érintkezésben való használatának jogát, ahol a csehszlovák állampolgársággal rendelkező kisebbségi lakosság aránya elérte az összlakosság 20%-át: „*tehát a kisebbségek nyelvhasználati joga járási és helyi szinten is a mindenkori népszámlálások során megállapított részarányuktól vált függővé.*” (Popély 2003, 46. old., lásd még Karácsonyi–Kincses 2020).

Az 1921. évi csehszlovák népszámlálás szerint Ungvár lakosságának jellemzői is eltértek a korábitól. Vallási megoszlásában (4. táblázat) nem volt nagyobb változás, igaz, feltüntették az izraeliták számát, akik Ungváron a második legnagyobb vallási közösséget alkották (30,55%). Az első helyen továbbra is a római katolikusok maradtak (35,71%), a harmadik helyen pedig a görögkatolikusok (24,24%). A magyarok aránya 37,44%-ra esett vissza, és a statisztikai kimutatásokban megjelentek a csehszlovákok és a zsidók, továbbá nőtt az oroszok (ruszinok) száma is (5. táblázat). Ennek okát Molnár D. István (2013, 41. old.) a következőképpen foglalta össze: „*Hozzájárult a magyarok számának csökkenéséhez az a tény is, hogy a csehszlovák statisztika a nemzeti hovatartozást önbevallás alapján és nem a beszélt nyelv alapján határozta meg, így a magyar anyanyelvű zsidó lakosság, mely a korábbi népszámlálás alkalmával a magyar nemzetiségűek számában szerepelt, immár csehszlovák lakossággal együtt az egyéb kategóriában kapott helyet a Központi Statisztikai Hivatal kiadványa alapján.*”

4. táblázat

Az 1921. évi csehszlovák népszámlálás adatai Ungvár lakosságának vallási hovatartozásáról

Data from the 1921 Czechoslovak census on the religious affiliation of the population of Uzhhorod

Vallás	Létszám, fő	Megoszlás, %	Vallás	Létszám, fő	Megoszlás, %
Római katolikus	7 356	35,71	Izraelita	6 294	30,55
Görögkatolikus	4 993	24,24	Egyéb	737	3,58
Evangélikus, református	1 080	5,24	Összesen	20 601	100,00
Görögkeleti	141	0,68			

Forrás: KSH (2000) 35. és 36. old.

5. táblázat

**Ungvár lakosságának létszáma és megoszlása nemzetiség (anyanyelv) szerint,
a 1921. évi szlovák népszámlálás adatai alapján**

Number and distribution of the population of Uzhhorod by nationality
(mother tongue), based on data from the 1921 Slovak census

Nemzetiség (anyanyelv)	Létszám, fő	Megoszlás, %	Nemzetiség (anyanyelv)	Létszám, fő	Megoszlás, %
Csehszlovák	5 064	24,58	Zsidó	3 743	18,17
Német	433	2,10	Egyéb	69	0,33
Magyar	7 712	37,44	Idegen állampolgár	773	3,75
Orosz	2 807	13,63	Összesen	20 601	100,00

Forrás: KSH (1996) 41. és 42. old.

Az Ungvári Kir. Görög Katolikus Líceum és Kántor-tanítóképző Intézet nem szűnt meg az I. világháború után, igaz azonban, hogy a magyar nyelv helyett a ruszin lett az oktatás nyelve, ugyanakkor Molnár (2013, 41. old.) megjegyezte, hogy a magyarról a ruszin nyelvre való áttérés nehézkes volt. A magyar nyelv mint rendkívüli tantárgy maradt meg, vagyis választható volt, de nem kötelező. Az intézet is változásokon ment keresztül, ami az 1921/1922-es iskola értesítő statisztikai adataiban megmutatkozott. A nemzetiségi megoszlásban első helyre a ruszinok kerültek (73,41%), utánuk következtek a magyarok (20,25%), a szlovákok száma elenyésző maradt (5%). A vallási hovatartozást tekintve a görögkatolikusok voltak többségben 87,34%-kal (6. táblázat).

6. táblázat

**A tanulók létszáma, megoszlása vallás és nemzetiség szerint,
1921/1922-es iskolai tanév**

Number of students, distribution by religion and nationality,
school year 1921/1922

Vallás	Létszám, fő	Megoszlás, %	Nemzetiség	Létszám, fő	Megoszlás, %
Görögkatolikus	69	87,34	Ruszin	59	74,69
Római katolikus	6	7,60	Szlovák	4	5,06
Református	4	5,06	Magyar	16	20,25
Összesen	79	100,00	Összesen	79	100,00

Forrás: az Ungvári Kir. Görög Katolikus Líceum és Kántor-tanítóképző Intézet iskolai értesítője az 1921/1922-es iskolai tanévről, Volosin (1922).

A 1930. december 1-jei eszmei időponttal megtartott következő csehszlovák népszámlálás adatai alapján Kárpátalja lakossága ekkorra elérte a 734 315 főt, melynek a többségét változatlanul az ukránok (446 478 fő, 60,8%) alkották, utánuk következtek a magyarok (116 975 fő, 15,9%), a zsidók (91 845 fő, 12,5%), a csehszlovákok (34 700 fő, 4,7%), és a németek (12 778 fő, 1,7%). 1930-ban 16 558 idegen

állampolgárt tartottak nyilván (Molnár 2013, 41. old). Az 1930. decemberi csehszlovák népszámlálás újabb változásokat mutatott Ungvár nemzetiségi arculatában. Ha a vallási hovatartozást vesszük figyelembe, akkor Ungvár lakosságának 32,52%-a római katolikus, 27,58%-a izraelita és 28,10%-a pedig görögkatolikus volt (7. táblázat).

7. táblázat

Az 1930. évi csehszlovák népszámlálás adatai Ungvár lakosságának vallási hovatartozásáról

Data from the 1930 Czechoslovak census on the religious affiliation of the population of Uzhhorod

Vallás	Létszám, fő	Megoszlás, %	Vallás	Létszám, fő	Megoszlás, %
Római katolikus	8 674	32,52	Izraelita	7 357	27,58
Görögkatolikus	7 497	28,10	Egyéb	1 778	6,67
Evangélikus, református	1 106	4,15	Összesen	26 675	100,00
Görögkeleti	263	0,99			

Forrás: KSH (2000) 38. és 39. old.

8. táblázat

Ungvár lakosságának létszáma és megoszlása nemzetiség (anyanyelv) szerint, az 1930. évi szlovák népszámlálás adatai alapján

Number and distribution of the population of Uzhhorod by nationality (mother tongue), based on data from the 1930 Slovak census

Nemzetiség (anyanyelv)	Létszám, fő	Megoszlás, %	Nemzetiség (anyanyelv)	Létszám, fő	Megoszlás, %
Csehszlovák	8 030	30,10	Zsidó	5 897	22,11
Német	508	1,90	Egyéb	110	0,41
Magyar	4 499	16,87	Idegen állampolgár	1 371	5,14
Orosz	6 260	23,47	Összesen	26 675	100,00

Forrás: KSH (1996) 44. és 45. old.

9. táblázat

A tanulók létszáma, megoszlása vallás és nemzetiség szerint, 1931/1932-es iskolai tanév

Number of students, distribution by religion and nationality, school year 1931/1932

Vallás	Létszám, fő	Megoszlás, %	Nemzetiség	Létszám, fő	Megoszlás, %
Görögkatolikus	152	88,89	Ruszin	147	85,96
Római katolikus	18	10,53	Cseh	6	3,51
Református	1	0,58	Magyar	18	10,53
Összesen	171	100,00	Összesen	171	100,0

Forrás: az Ungvári Kir. Görög Katolikus Líceum és Kántor-tanítóképző Intézet iskolai értesítője az 1931/1932-es iskolai tanévről, Volosin (1932).

Tehát az 1921. évi népszámláláshoz viszonyítva Ungvár lakosságának vallási megoszlása változatlanak tekinthető, ellenben nemzetiségi megoszlása jelentősen átalakult. Nőtt a csehszlovákok 30,10% (24,58%), az oroszok 23,47% (13,63%) és a zsidók száma 22,11% (18,17%) az 1921. évi népszámláláshoz viszonyítva. A magyarok részaránya Ungváron 37,44-ről 16,87%-ra apadt (8. táblázat). Ez a jelentős mértékű csökkenés Kárpátalja többi városát is jellemezte. Ugyanezt mutatják az Ungvári Kir. Görög Katolikus Líceum és Kántor-tanítóképző Intézet adatai is, ahol az 1931/1932-es iskolai tanévben továbbra is a görögkatolikusok voltak az első helyen (88,89%), utánuk következtek a római katolikusok 10,53%-kal, majd a reformátusok aránya 0,58% volt (9. táblázat). (Volosin 1922, 1932, 16. old.). Gyakorlatilag a ruszinok száma megegyezett a görögkatolikusokéval, a római katolikusok száma a magyarokéval. Megjelentek a csehek is, arányuk 3,5% volt. Gyönyör József munkájában (1994, 41. old.) kifejtette, hogy népszámlálások adataira hatással volt Csehszlovák Köztársaság akkori politikai helyzete, választ keresve arra a kérdésre, hogy miért is próbálták befolyásolni a népszámlálások végeredményeit: „A többség ugyanis állandóan arra törekedett, hogy a határvonal körül mozgó kisebbséget 20% alá szorítsa”. Ezzel pedig alátámaszthatták a kormány a kisebbségekkel szemben folytatott politikáját.

Ungvár az első bécsi döntés után, 1941. évi népszámlálás

Az 1941. január 3-i eszmei időponttal már Magyarország új határain belül szervezték meg a népszámlálást. A vallás szerinti megoszlás csak részben változott meg, ugyanis már felmérték az evangélikusok, az unitáriusok és a baptisták számát is. Az első három helyen a római katolikusok, a görögkatolikusok és az izraeliták szerepeltek (lásd 10. táblázat).

10. táblázat

Az 1941. évi magyar népszámlálás adatai Ungvár lakosságának vallási hovatartozásáról, az első bécsi döntés után

Data from the 1941 Hungarian census on the religious affiliation of the population of Uzhhorod after the First Vienna Award

Vallás	Létszám, fő	Megoszlás, %	Vallás	Létszám, fő	Megoszlás, %
Római katolikus	10 575	30,00	Unitárius	16	0,05
Görögkatolikus	10 530	29,87	Baptista	14	0,04
Református	3 765	10,68	Izraelita	9 576	27,17
Evangélikus	530	1,50	Egyéb	48	0,14
Görögkeleti	197	0,56	Összesen	35 251	100,00

Forrás: KSH (2020) 41. és 42. old.

Az első bécsi döntést követő hatalomváltással a magyarok száma és aránya nagymértékben nőtt Kárpátalján. Ezt többféleképpen is lehet magyarázni. Egyrészt a kettős identitású népesség ekkor inkább a magyart nevezte meg nemzetiségeként, másrészt újra állampolgárságot kaptak a csehszlovák korszakban idegen állampolgárságúaknak nyilvánított, túlnyomórészt magyar nemzetiségű lakosok. Az egyéb nemzetiségek képviselői között legtöbbször a zsidók (78 699 fő, 9,2%), a románok (15 599 fő, 1,8%) és a németek (13 222 fő, 1,5%) voltak. A hatalomváltás következtében csökkent a csehszlovák nemzetiségűek száma, ami Kárpátaljáról való kitelepülésükkel magyarázható. A cigányok száma mindössze 1 193 fő (0,1%) volt (Molnár-Molnár 2005, 18. old.).

Molnár D. István (2013, 51. old.) részletesen bemutatta, hogy hogyan változott meg Kárpátalja városainak nemzetiségi összetétele, kiemelve azt, hogy az 1930. évi népszámlálás óta a magyar nemzetiségűek lélekszáma jelentős mértékben a városokban nőtt. Például Munkácson 5 561-ről 20 211, Ungváron pedig 4 499-ről 27 397 főre. A magyar nemzetiségűek aránya Beregszászon 92,4, Ungváron 77,7 (11. táblázat) és Munkácson 63,9% volt az 1941. évi magyar népszámlálás szerint.

11. táblázat

Ungvár lakosságának létszáma és megoszlása nemzetiség (anyanyelv) szerint, az 1941. évi magyar népszámlálás adatai alapján, az első bécsi döntés után

Number and distribution of the population of Uzhhorod by nationality (mother tongue), based on data from the 1941 Hungarian census after the First Vienna Award

Nemzetiség (anyanyelv)	Létszám, fő	Megoszlás, %	Nemzetiség (anyanyelv)	Létszám, fő	Megoszlás, %
Magyar	27 397	77,72	Szerb	1	0,00
Német	268	0,76	Egyéb hazai nyelv	275	0,78
Tót	1 113	3,16	Cigány	160	0,45
Oláh	116	0,33	Jiddis	1 833	5,20
Rutén	4 072	11,55	Bunyevác, vend	4	0,01
Horvát	12	0,03	Összesen	35 251	100,00

Forrás: KSH (1996) 47. és 48. old.

A csehszlovák korszak hatása megmutatkozott az Ungvári Kir. Görög Katolikus Líceum és Kántor-tanítóképző Intézetben is. A Trianon utáni húsz év egyik következménye a többnyelvűség lett (12. táblázat). Az 1943/1944-es iskolai tanévről készült iskolai értesítő szerint a görögkatolikusok voltak többségben (76,4%), akiket a római katolikusok (20,0%) és a reformátusok követtek (3,5%) (Dunda 1944, 45. old.).

12. táblázat

**A tanulók létszáma, megoszlása vallás és nyelvhasználat szerint,
1943/1944-es iskolai tanév**

Number of students, distribution by religion and language, school year 1943/1944

Megnevezés	Létszám, fő	Megoszlás, %
Összesen	263	100,00
Vallás szerint		
Görögkatolikus	198	75,29
Római katolikus	52	19,77
Református	9	3,42
Egyéb	4	1,52
Anyanyelv szerint		
Ruszin	175	66,54
Magyar	65	24,71
Egyéb	23	8,75
Nyelvismeret szerint		
Csak ruszin	37	14,07
Csak magyar	19	7,22
Csak szlovák	19	7,22
Magyar és ruszin	19	7,22
Magyar és szlovák	10	3,80
Ruszin és szlovák	34	12,93
Ruszin, cseh	9	3,42
Magyar, ruszin, szlovák	22	8,37
Magyar, ruszin, szerb	10	3,80
Magyar, ruszin, cseh	8	3,04
Ruszin, szerb, horvát	10	3,80
Magyar, ruszin, szlovák, cseh	10	3,80
Egyéb, ismeretlen	56	21,29

Forrás: az Ungvári Kir. Görög Katolikus Líceum és Kántor-tanítóképző Intézet iskolai értesítője az 1943/1944-es iskolai évről, Dunda (1944).

*

Az 1910., az 1921., az 1930. és az 1941. évi népszámlások adatai, valamint az Ungvári Kir. Görög Katolikus Líceum és Kántor-tanítóképző Intézet 1914 és 1944 között folyamatosan megjelent iskolai értesítői alapján feltártuk az Ungvár népességében, annak vallási és nemzetiségi (anyanyelvi) megoszlásában bekövetkezett változásokat. Megállapíthatjuk, hogy a hatalomváltások Kárpátalján is hatottak a vallási és a nemzetiségi hovatartozásra. Nem hagyhatjuk továbbá figyelmen kívül az új politikai hatalmak korábban említett népszámlálás-szervezési módszereit és céljait sem.

IRODALOM

- GYÖNYÖR, J. (1994): *Terbes örökség. A magyarság lélekszámának és sorsának alakulása Csehszlovákiában* Madách Posonium, Pozsony.
- DUNDA, E. (1944): *Az Ungvári Kir. Görög Katolikus Líceum és Kántor-tanítóképző Intézet évkönyve az 1943–1944 iskolai évről. Az intézet fennállásának 151. évében.* Miravcsik György könyvnyomdájában, Ungvár.
- KAMINSZKY, G. (1917): *Az Ungvári Királyi Görög Katolikus kántor-tanítóképző-intézet értesítője az 1916–1917 tanévről* Unió Könyvnyomda Részvénytársaság, Ungvár.
- MOLNÁR, D. I. (2013): *A batalomváltások hatása Kárpátalja népességszámának alakulására 1869-től napjainkig* Egyetemei doktori (PhD) értekezés. Debrecen.
- MOLNÁR, J.–MOLNÁR, D. I. (2005): *Kárpátalja népessége és magyarsága a népszámlálási és népmozgalmi adatok tükrében* Kárpátaljai Magyar Pedagógusszövetség Tankönyv- és Taneszköztanácsa, Beregszász.
- HAJDU, Z. (2020): Structural and administrative implications of the Trianon Peace Treaty, 1920 *Regional Statistics* 10 (1): 3–22. <https://doi.org/10.15196/RS100103>
- KARÁCSONYI, D.–KINCSES, Á. (2020): Átrendeződés? Kárpátaljaiak Magyarországon, magyarok Kárpátalján, a 2017-ig terjedő adatok tükrében *Területi Statisztika* 60 (3): 309–351. <https://doi.org/10.15196/TS600302>
- KSH (1996): *Kárpátalja településeinek nemzetiségi (anyanyelvi) adatai, 1880–1941* Központi Statisztikai Hivatal, Budapest.
- KSH (2000): *Kárpátalja településeinek vallási adatai, 1880–1941* Központi Statisztikai Hivatal, Budapest.
- POPÉLY, Á. (2003): Trianon etnikai következményei a Felvidéken, különös tekintettel a magyar nyelvterület szláv kolonizálására *Studia Caroliensia* 4 (1–2): 43–60.
- POPÉLY, GY. (1989): A felvidéki magyarság számának alakulása az 1921. és 1930. évi csehszlovákiai népszámlálások tükrében *Századok* 123 (1–2): 44–77.
- VOLOSIN, A. I. (1922): *Доклад про діяльність Ужгородської греко-католицької півце учителької семінарії за 1921–1922 шкільний рік* Книгопечатня акціонерна товариства Унію.
- VOLOSIN, A. I. (1932): *Звіт про діяльність Ужгородської греко-католицької півце учителької семінарії за 1931–1932* Друкарня оо. Василян, Ужгород.